

Sygn.akt III AUa 506/20

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 29 października 2020 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku, III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący: sędzia Marek Szymanowski

Sędziowie: Teresa Suchcicka

Bogusław Janusz Dobrowolski

Protokolant: Magdalena Zabielska

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 29 października 2020 r. w B.

sprawy z odwołania N. L.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O.

o zwrot nienależnie pobranej renty rodzinnej

na skutek apelacji wnioskodawcy N. L.

od wyroku Sądu Okręgowego w Olsztynie IV Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

z dnia 27 maja 2020 r. sygn. akt IV U 2755/19

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w Olsztynie do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach instancji odwoławczej.

Sygn. akt III AUa 506/20

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O. decyzją z 29 października 2019 r. zobowiązał N. L. do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia w wysokości 7 131,84 zł. za okres od 1 marca do 31 sierpnia 2019 r., wskazując, że N. L. zbyt późno zawiadomiła organ rentowy o zmianie okoliczności mających wpływ na uprawnienia do renty rodzinnej.

N. L. złożyła odwołanie od tej decyzji, wnosząc o jej zmianę. Wskazała, że nie zaistniały okoliczności powodujące obowiązek zwrotu pobranej przez nią renty rodzinnej, ponieważ nie kontynuowała nauki wobec likwidacji szkoły.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O. wniósł o oddalenie odwołania.

Sąd Okręgowy w Olsztynie wyrokiem z 27 maja 2020 r. wydanym na posiedzeniu niejawnym oddalił odwołanie.

Sąd Okręgowy ustalił, że N. L., urodzona (...), decyzją z 29 stycznia 2013 r. (znak: R/15/023027361) uzyskała prawo do renty rodzinnej po zmarłym ojcu, M. L.. Ubezpieczona rozpoczęła naukę na kierunku „wizaż” we wrześniu 2018 r. Nauka trwa jeden rok szkolny (10 miesięcy), dlatego organ rentowy wznowił wypłatę renty rodzinnej od 1 września 2018 r., tj. od miesiąca, w którym wstrzymano wypłatę świadczenia. W decyzji zawarto pouczenie, że w przypadku zaprzestania uczęszczania do szkoły (uczelni) należy o tym fakcie poinformować organ (pkt. VIII, ppkt

2 pouczeń w decyzji). Umowa o nauczanie zawarta pomiędzy spółką (...) Sp. z o.o. a N. L. została rozwiązana za porozumieniem stron z dniem 28 lutego 2019 r. w związku z zakończeniem działalności edukacyjnej, tj. likwidacją podmiotu prowadzącego. W okresie od 1 marca 2019 r. do 31 sierpnia 2019 r. ubezpieczona nie posiadała statusu uczennicy. Od 1 września 2019 r. nabyła ten status w Centrum (...) w O..

Ze względu na stan epidemiczny Sąd Okręgowy rozpoznał sprawę na posiedzeniu niejawnym w trybie art. 148¹ k.p.c., mając na uwadze to, że materiał dowodowy w sprawie był w pełni wystarczający do wydania orzeczenia, zaś strona nie wносиła o przeprowadzenie rozprawy. Powołując się na art. 232 k.p.c. i aktualne orzecznictwo Sądu Najwyższego (wyrok z 21 kwietnia 1998 r., II UKN 4/98) oraz uwzględniając materiał dowodowy zgromadzony w sprawie, Sąd nie podjął dalszych czynności wyjaśniających. Przyjął bowiem, że zgromadzony materiał dowodowy pozwolił na ustalenie istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy okoliczności, a że dalsze ewentualne czynności Sądu pogłębią bezzasadnie koszty.

Oceniając stan faktyczny sprawy, Sąd Okręgowy przywołał przesłanki zwrotu świadczenia nienależnie pobranego w trybie art. 138 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 ze zm.) oraz warunki pobierania renty rodzinnej, o których mowa w art. 68 ust. 1 pkt 2 tej ustawy. Sąd wskazał, że warunkiem koniecznym dla ustalenia prawa do renty rodzinnej dla dziecka, które ukończyło 16 rok życia jest kontynuowanie nauki. Wiąże się to z istotą renty rodzinnej, której celem jest zapewnienie świadczenia alimentacyjnego dziecku zmarłego ubezpieczonego pozwalającego mu na kontynuowanie nauki dla uzyskania zdolności do samodzielnego utrzymania się. Brak spełnienia tego warunku uniemożliwia przyznanie prawa do tego świadczenia.

Z ustaleń Sądu Okręgowego wynikało, że organ wypłacił świadczenie za okres od marca do sierpnia 2019 r. w wysokości 7 131,84 zł, a spór sprowadzał się do oceny tego, czy było to świadczenie nienależne w rozumieniu art. 138 ww. ustawy. Sąd wskazał, że warunkiem uznania świadczenia za nienależne, co skutkuje możliwością domagania się jego zwrotu przez organ rentowy, jest jasne i zrozumiałe pouczenie o okolicznościach, których wystąpienie w czasie pobierania świadczenia powoduje ustanie, zawieszenie prawa do świadczenia bądź wstrzymanie jego wypłaty (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 5 marca 2014 r., III AUa 1319/13). Sąd uznał, że odwołująca została prawidłowo pouczona o zasadach pobierania renty rodzinnej wynikających z art. 68 ww. ustawy. Pouczenie takie znajdowało się na odwozie decyzji przyznających jej prawo do świadczeń, na których podstawie organ rentowy ustalił jej prawo do renty rodzinnej i przyznawał je na dalsze okresy. Zawarte w odwołaniu twierdzenia odwołującej oraz dokumenty przedstawione przez nią na etapie postępowania przed organem rentowym oraz przed Sądem jednoznacznie wskazują, że umowa o nauczanie uległa rozwiązaniu 28 lutego 2019 r., tj. na mocy porozumienia stron. Fakt ten potwierdził likwidator podmiotu prowadzącego szkołę, jak również odwołująca przedstawiając korespondencje z likwidatorem. Z treści dokumentów jednoznacznie wynika data ustania umowy, warunki, jakimi obwarowała swą zgodę odwołująca, oraz fakt, że wydano jej żądane zaświadczenia, co stanowiło podstawę do rozwiązania umowy. Sąd dodał, że sam fakt istnienia umowy o świadczenia edukacyjne nie stanowi podstawy do pobierania renty rodzinnej, niezbędne jest faktyczne uczestnictwo w zajęciach – nauce, a zgromadzone dowody potwierdzają, że po 28 lutego 2019 r. taka działalność edukacyjna nie była faktycznie prowadzona.

Mając na uwadze fakt, że w spornym okresie odwołująca nie posiadała statusu uczennicy (co sama potwierdziła zarówno w wyjaśnieniach, jak i w odwołaniu) i nie poinformowała ZUS o zmianie swego statusu, pomimo że została prawidłowo poinformowana o podstawie pobierania renty rodzinnej po ukończeniu 16 roku życia, Sąd uznał, że świadczenie było pobierane nienależnie, dlatego oddalił odwołanie na podstawie art. 477¹⁴ § 1 k.p.c.

N. L. złożyła apelację od wyroku Sądu Okręgowego, zaskarżając wyrok w całości i zarzucając:

1. naruszenie przepisów prawa materialnego, które miało wpływ na wynik sprawy tj. poprzez:

1) pominięcie dowodów w postaci:

a) antydatowania przez spółkę (...) Sp. z o.o. z siedzibą w W. rozwiązania umowy o nauczanie, poprzez przyjęcie, że umowa została rozwiązana 28 lutego 2019 r., podczas gdy umowa ta została podpisana przez odwołującą 28 marca 2019 r, zgodnie z załączonymi dowodami w postaci wydruków korespondencji e-mail pomiędzy spółką a odwołującą;

b) pominięcia dowodu w postaci zaświadczenia z 20 maja 2020 r. uzyskanego z Centrum (...) w O. o przyjęciu do szkoły, który to dokument potwierdza, że odwołujący, zgodnie z twierdzeniem pozwanego nie pobierała nauki od 28 marca 2019 r. do 20 maja 2019 r., nie zaś jak przyjął sąd, że odwołująca nie posiadała statusu uczennicy od 1 marca 2019 r. do 31 sierpnia 2019 r.;

2) braku rozpoznania przez Sąd pierwszej instancji prawidłowości rozwiązania umowy o nauczaniu z obowiązującymi przepisami ustawy Prawo (...) rozdział 8 art. 172 ppkt. 4 Statut i procedura likwidacji szkoły lub placówki niepublicznej, w świetle których osoba prowadząca szkołę lub placówkę może ją zlikwidować z końcem roku szkolnego. W tym przypadku osoba prowadząca szkołę lub placówkę jest obowiązana co najmniej na 6 miesięcy przed terminem likwidacji zawiadomić o zamiarze i przyczynach likwidacji: rodziców uczniów, organ, o którym mowa w art. 168 ust. 1 i 2, oraz gminę, na której terenie jest położona szkoła lub placówka;

3) błędne uznanie przez Sąd pierwszej instancji, że spór sprowadzał się do ustalenia, czy było to świadczenie nienależne w rozumieniu ustawy art. 138 ustawy, podczas gdy w odwołaniu Sąd pierwszej instancji pominął i nie rozpatrzył całego punktu 2 odwołania od decyzji ZUS, w tym zobowiązania ZUS do złożenia wyjaśnień;

4) wydanie wyroku w postępowaniu niejawnym, podczas gdy Sąd pierwszej instancji

wyzaczył datę rozprawy, która została zawieszona w związku z koronawirusem, czym odwołująca została pozbawiona prawa do zapoznania się z aktami i dowodami zebranymi w sprawie, z którymi to aktami odwołująca zamierzała zapoznać się po ustaleniu przez Sąd pierwszej instancji nowego terminu rozprawy.

Wskazując na te zarzuty, odwołująca wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku w całości i uwzględnienie odwołania, ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania. Ponadto wniosła o zwolnienie jej od poniesienia kosztów sądowych.

Sąd Apelacyjny zważył co następuje

Apelacja N. L. zasługuje na uwzględnienie w tym zakresie, że zaskarżony wyrok podlega uchyleniu, a sprawa przekazaniu Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania. Niezależnie od zarzutów podnoszonych w apelacjach sąd drugiej instancji bierze z urzędu pod uwagę nieważność postępowania (art. 378 § 1 k.p.c.). Zgodnie z art. 379 pkt 5 k.p.c. nieważność postępowania zachodzi, jeżeli strona została pozbawiona możliwości obrony swych praw. Stwierdzenie, czy taki stan nastąpił wymaga po pierwsze rozważenia przez przyzmat konkretnych okoliczności sprawy, czy sąd naruszył przepisy prawa procesowego, po drugie, czy uchybienie to miało wpływ na możliwość działania strony, a po trzecie, czy pomimo zaistnienia tych dwóch przesłanek strona mogła bronić swoich praw. Jak wynika z postanowienia Sądu Najwyższego z 4 sierpnia 2020 r. (III CSK 298/19), pozbawienie możliwości obrony praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.) zachodzi wówczas, gdy strona na skutek wadliwości procesowych sądu lub strony przeciwnej nie mogła brać udziału w postępowaniu lub w jego istotnej części. Pozbawienie to musi w sposób bezwzględny wyłączać możliwość obrony, chociaż nie można go utożsamiać z całkowitym wyłączeniem strony od udziału w postępowaniu. Regułą jest, że rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym wbrew przepisom prawa prowadzi od nieważności postępowania (por. wyrok SN 10 lipca 1974 r., II CR 331/74, OSNC 1975/5/84) ,

Należy zgodzić się z twierdzeniem N. L., że w istocie została ona pozbawiona prawa do obrony, zapoznania się z aktami i dowodami zebranymi w sprawie, które przejawiało się w tym, że Sąd Okręgowy rozpoznał jej sprawę na posiedzeniu niejawnym, mimo uprzedniego zarządzenia rozprawy i poinformowania jej jako strony o terminie wyznaczonym na rozprawę. Jak wynika z akt sprawy, pierwotny termin rozprawy został wyznaczony na 1 kwietnia 2020 r., ale rozprawa

w tym dniu została odwołania. Nie został wyznaczony kolejny termin rozprawy. Zarządzeniem z 27 maja 2020 r. sędzia referent skierował sprawę na posiedzenie niejawne w trybie art. 148¹ k.p.c. i tego samego dnia wydał wyrok w sprawie.

Wprawdzie co do zasady sąd jest uprawniony do skierowania sprawy na posiedzenie niejawne w trybie art. 148¹ k.p.c., gdy pozwany uznał powództwo lub gdy po złożeniu przez strony pism procesowych i dokumentów, w tym również po wniesieniu zarzutów lub sprzeciwu od nakazu zapłaty albo sprzeciwu od wyroku zaocznego, sąd uzna - mając na względzie całokształt przytoczonych twierdzeń i zgłoszonych wniosków dowodowych - że przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne, a ponadto jeżeli strona w pierwszym piśmie procesowym nie złożyła wniosku o przeprowadzenie rozprawy, chyba że pozwany uznał powództwo. Należało jednak uwzględnić szczególną regulację, jaka została wprowadzona wyżej wskazaną Ustawą z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem (...)19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz. U.2020.374 z zm.) . 16 maja 2020 r., czyli przed skierowaniem sprawy na posiedzenie niejawne, wszedł w życie art. 15zsz¹. Zgodnie z tym przepisem w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu (...)19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich, w sprawach rozpoznawanych według przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego m.in.:

1) rozprawę lub posiedzenie jawne przeprowadza się przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie ich na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, z tym że osoby w nich uczestniczące nie muszą przebywać w budynku sądu, chyba że przeprowadzenie rozprawy lub posiedzenia jawnego bez użycia powyższych urządzeń nie wywoła nadmiernego zagrożenia dla zdrowia osób w nim uczestniczących;

2) przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia niejawnego, jeżeli uzna rozpoznanie sprawy za konieczne, zaś przeprowadzenie wymaganych przez ustawę rozprawy lub posiedzenia jawnego mogłoby wywołać nadmierne zagrożenie dla zdrowia osób w nich uczestniczących i nie można przeprowadzić ich na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, a żadna ze stron nie sprzeciwiła się przeprowadzeniu posiedzenia niejawnego w terminie 7 dni od dnia doręczenia zawiadomienia ich o skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne, przy czym w przesyłanym zawiadomieniu należy pouczyć stronę niezastępowaną przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej o prawie i terminie do złożenia sprzeciwu.

Jak wynika zatem z art. 15zsz¹ pkt 2 tej ustawy, posiedzenie niejawne można było zarządzić, gdy żadna ze stron nie sprzeciwiła się przeprowadzeniu posiedzenia niejawnego w terminie 7 dni od dnia doręczenia zawiadomienia ich o skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne, przy czym w przesyłanym zawiadomieniu należało pouczyć stronę niezastępowaną przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej o prawie i terminie do złożenia sprzeciwu. Odwołująca nie została zawiadomiona o skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne ani o prawie do złożenia sprzeciwu. Niezachowanie trybu określonego w art. 15zsz¹ tej ustawy, powoduje, że w istocie zostały naruszone prawa strony do możliwości obrony swoich praw, w tym prawo do zapoznania się z aktami i dowodami zebranymi w sprawie. Zachodzi zatem nieważność postępowania z przyczyny, o której mowa w art. 379 pkt 5 k.p.k.

Sąd Okręgowy powinien rozpoznać sprawę w zakresie, w jakim niewłaściwie ją rozpoznał na posiedzeniu 27 maja 2020 r., a także wziąć pod uwagę zasady prawidłowego prowadzenia postępowania sądowego, które zostały wprowadzone Ustawą z 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem (...)19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, w tym w art. 15zsz¹ tej ustawy. Dopiero tak przeprowadzone postępowanie będzie mogło stanowić podstawę do wyrokowania.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Apelacyjny orzekł na podstawie art. 386 § 2 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c. jak na wstępie.